

telén testekben attractio és repulsio, az a nemzetekben *a hon szeretete és védelme.*) (H. 161.)¹

Az egyének létének és munkájának értelmét a magasabb Egésznek, a közösségnek szolgálata adja meg. Mély romantikával mondja ismét Széchenyi: «Mert mi melegítheti a nemes vért édesebben s mi által felelhet az ember jobban meg titokteljes ittlétének, — mellyben minden kétes s rejtett s hol még a legvilágosabban látó szebb lelki felemelkedéssel is csak sejdíthet, — mint midőn ön állás-helyén, mellyre a sors állítá, hazája s ez által a mindenség tökéletesítéséhez tehetsége szerint járul?» (H. 249.)

Ebbe az egyénfeletti Egészbe, a nemzetbe illeszkedik bele az egyes, és a nemzet minden tagjának, birtokosnak, tisztviselőnek, polgárnak, kereskedőnek, parasztnak tevékenysége egyformán szükséges és fontos a közösség virágzásához: «A gránit-erejű egész alkotása egyenlően függ mindegyiktől...» (H. 226.)

Mi adja a nemzet valódi erejét? Tagjainak, a különböző funkciók végzőinek hozzáértése, szakértelme, erénye. A lakosoknak «a magok álláspontjára való alkalmas tulajdonok könnyebb vagy nehezebb súlya az egész valódi erejének vagy várható kifejlődhetésének staterája, szóval: közintelligentia — értelmesség — azon jel, melynélfogva a bölcs a nemzeteket mázsálja. S az mennél nagyobb, annál kevesebbet szorul másokra s így annál függetlenebb s erősb a nemzet.» (H. 182.)

S fölveti a nagy kérdést: «Valljon miért beteg a haza és ugyan mikép lehetne rajta segíteni?» S felelete: «a betegség gyökérokát kirekesztőleg nemzetiségünk fejletlenségében s közértelmességünk csekély létében találtuk.» (V. 95—96.) Ezen kell tehát segíteni, ki kell fejleszteni a közműveltséget. «Nem természetes lapány, hegyek, ásványok, éghajlat sat. tesz a közerőt, hanem az ész, melly azokat józanul használni tudja. *Igazibb súly s erő az emberi agyvelőnél nincs.* Ennek több vagy kevesebb léte a nemzetnek több vagy kevesebb szerencséje.»

¹ Az idézetek lapszámait a *Hitel* negyedik kiadását (Pesten, Petrózai Trattner J. M. 1832.), a *Világ* első kiadását (Pesten, Fűskúti Landerer 1831), a *Stádium* és *A Kelet népe* akadémiai kiadását (Budapest, Magyar Tudományos Akadémia 1905), az *Adó és Két garas* első kiadását (Budán 1844) jelölik.

«A tudományos emberfő mennyisége a nemzet igazi hatalma.» (H. 178.) Ezért kell felemelni, «a nemzet sorába iktatni» a népet, ezért kell «Hunnia minden lakosinak polgári létet adni». (St. 38.)

A közértelmesség terjesztésének, haladásunknak legfőbb gátja szegénységünk. Ezt a gátat kell ledönteni, vagyonossá, gazdaggá tenni az országot. Egyfelől tehát a közműveltség gyarapításának alapja a gazdagodás, de másfelől a gazdasági fejlődésnek is legfőbb rugója az értelmesség. A nemzeti gazdagodás elveinek megvan a maga tudománya. Ettől kell tanácsot kérni, vezetetni magunkat: «Éppen úgy mint a földmérés és csillagászat csak lassan-lassan fejlődtek ki mostani tökéletesb létökre, de ma már száraz és csalhatatlan számolás és mechanikai szerszámok által folytattnak: úgy a földművelés, gazdaság, kereskedés, pénz dolga, nemzeti gyarapodás is sat. csak lassan-lassan bontakoztak ki, de már valamely bizonyos elvekre — princípiumokra — állítottak s ma tapasztalás és hasonlítás által felvilágosított tudományok segítségével jó formán és elég bizonyosan tudjuk előre mondani: mily következtést szül p. o. a legelők felosztása, papirospénz, bank, jutalmak sat.» (H. 155.) «Ha az országok s nemzetek előmenetelét, virágzását vagy viszont azok hátramaradását, hervadását tekintjük,» — mondja a Hitel bevezetése — «s mindazon okokat kifejtteni iparkodunk, mellyek növéseket előmozdították, vagy hátráltatták,... úgy fogjuk találni, — ámbár a sorsnak s vak szerencsének is nagy befolyása van — hogy legtöbbnyire felemelkedésük oka az egészséges agyvelő s a tudományok szoros rendszabási szerint felállított s folytatott intézetek voltak, viszont úgy fogjuk találni tovább, hogy a *józan systema*, akármily csekély fényű következtési lennének is eleintén, mégis a köz virágzás és boldogság valódi alapja s viszont.» (H. 22.)

Mi ez a józan systema? Mit kíván az egészséges agyvelő? Vagy mélyebbre kérdezve, mire tanít a tudomány? Először is arra, hogy a nemzet élete is «a természet örök rendszabási szerint» folyik le. «Nemzeteknek úgy vannak életlépcsői mint embereknek.» (V. VIII.) «Semmi sem áll csendesén a világon, még anapsystemák is mozognak». (H. 270.) Magyarország se vesztegelhet mozdulatlan. Át kell vennie azt a gazdasági systemát, amelyet a fejlettebb országokban látunk. Ennek a rendszernek,

amelyet később kapitalizmusnak neveztek el, a jellemzői: a magántulajdon és a munka teljes szabadsága, a haszonvágytól irányított, számító kezdeményezés, az önérdék érvényesülése a piaci versenyben, a tőkének és a hitelnek döntő szerepe. «Bizonyos, hogy egy magányos mesterember, akármily jól értse is művét — vagy termesztő, bármi jó legyen is földje, nem igen gyarapodhat, vagy szinte nem is kezdheti el munkássági körét az ő állapot jához szükséges tőke nélkül. Úgy egy nemzet se.» (H. 145.) A tőkés gazdálkodási módot kell megvalósítani hazánkban is, meg kell teremteni azokat az intézményeket, amelyek lehetővé teszik kifejlődését s általa a nemzet vagyonosodását. Mert, kérdezi Széchenyi, «valljon mi teszi a lakosokat vagyonosokká?... Mi a közvagyonosság oka? A bátorlét, saját birtok, szabadság, törvény előtti egyenlőség s. a .t., ezek s csupán ezek ébresztik fel a köz szorgalmat, melly a nevelés, sajtószabadság s. t. *et* által józan útmutatást nyerend . . .» (St. 67.) Eme közszorgalom felébresztésének útjában állanak elavult társadalmi berendezkedésünk, értelmöket vesztett, régi törvényeink. «Az egész dolog veleje abban áll, mit kelljen tehát javítani, mit változtatni törvényeinken, mert ezek adják a köz erőműnek az impulzust» (St. 32.) A helyes gazdasági rend főfeltétele a *helyes jogrendszer*, mint a társadalmi összeműködés alapja. Széchenyi reformtörekvéseinek, gazdasági politikájának lényege régi, rendileg kötött jogrendszerünk átformálása a gazdasági szabadságot megtestesítő új jogrendszerre «egy szelíd s convulsio-nélküli reformatio (St. 43.) útján.

A jó gazdálkodásnak s így a nemzet vagyonosodásának fő feltételei mindig *szellemük*. «. . . csak úgy remélünk ránk és utódainkra nézve üdvöt, ha szellemi alapon nyugszik jelenünk és jövődünk, ha *szellemi alapokon emelkedik anyagi kiképzésünk*, és nem viszont». (K. 5.) Ilyen szellemi erők a jó törvények is. «A törvény» — mondja Széchenyi — «nem teremt ugyan pénzt, valamint föld, nap és eső sem teremt közvetlen búzát. De azért éppen úgy, mint föld, nap és eső nélkül csak híjjal teremne búza, bármily különös szorgalom fordíthatná is rá, úgy bizony a pénz is csak vajmi gyéren terem ott, bármikép fáradozzanak is a lakosok, hol a törvényi szerkezet rossz, vagy csak papíroson áll; de nagy mennyiségben ellenállhatatlanul

mindig csak oda tódul és ott forog, hol e szerkezet helyes és a törvény nem egyedül holt vagy nyavalyás betű. Úgy, hogy a közgyarapodásnak, mellyet pénz képvisel, nincs mélyebb és feltét élesb alapja, mint célszerű és teljes erőben alkalmazott törvényszerkezet».¹

Régi feudális szervezetünkben a földbirtokos tulajdonjogát megkötötte az ősiség s a fiscalitás, a dolgozó jobbágy szorgalmát és munkakedvét pedig elvette a robot és a sok adó. Meg kell tehát szüntetni e kötöttségeket, fel kell szabadítani a földet és a munkát, ez fog utat nyitni a tőkének, a hitelnek, a befektetéseknek, a vállalkozói szellemnek, a kereskedésnek. Az *ősiségi* törvény uralma alatt a nemes az örökölt birtokkal csak összes rokonai beleegyezésével rendelkezhetett, csak így adhatta el, vagy vehetett fel rá kölcsönt. A család kihalása esetén pedig a birtok a koronára szállt: ez volt a *fiscalitás*. Maga ez a két körülmény megakadályozta, hogy a földbirtok zálogként hitel alapjául szolgálhasson. A birtokot vásárlót, vagy a hitelnyújtót mindig fenyegette valamilyen felbukkanó családtag részéről az esetleg évekig elnyúló per. Ilyen körülmények között nem várható, hogy pénzhez jussunk, hogy a tőke segítségével több életet vigyünk bele gazdálkodásunkba. «Sok birtokosaink gulyáik s búzavermeik mellett is mért szegények?» — kérdezi a Hitel szerzője — «s mért vannak számosan, kik 100.000 forintnál több esztendei jövedelmeikkel közeljárnak a koldusbothoz, vagy immár a samaritánus irgalmasságára is kerültek? . . . miért nem viszik vagy vihetik iparkodó gazdáink gazdaságukat olly magas pontra, mint azt az éghajlat, föld engedné, s . . . hazánkban kereskedés mért nincs, vagy legalább mért nincs olyan, amilyen lehetne?» «Vélekedésemet egyenesen kimondván mindazon szomorú következésnek, melyeket érinténk . . . nincs főbb oka, mint *pénzbeli összeköttetéseink hibás elrendeltetése*, s az abból természetesen következő tökéletes híjjá minden hitelnek. Ezen hiányt látom minden physikai természetlenség okának, mikor p. o. 100.000 vagy több holdnyi föld birtokosa csak egy forint-
 -ul se tud bizonyos hitelt adni s pénzben szűkölködik; a tőke-

¹ A *Jelenkor*-ba 1845-ben írt cikksorozat XII. cikkének jegyzete. *Éber Antal*: Széchenyi gazdaságpolitikája, (Budapest, Franklin 1940.) 218. 1.

pénzes ellenben helyet alig találhat, honnan várhatna bizonyos kamatot, vagy idővel tetszése szerint a tőke rendes visszafizetését is. És éppen úgy-látom a hitel híjját, minden erkölcsi romlottság, lelki aljasodás egyik fő okának is.» (H. 24—25.)

A gazdasági haladás első feltételeként Széchenyi olyan jogrendszert kíván, amely lehetővé teszi a tőke szabad és bátoros mozgását s így termékenyítő szerepét. Ezért állítja a Stádiumban programként közölt XII. törvény élére első törvényként: «A hitel haszna és kára mindenkit egyenlően ér». Vagyis a kívánatos új jogrendszerben mindenki, nemes és nemtelen, egyformán lekötheti zálogul a sajátját, ingatlan vagy ingó birtokát. A szerződők között hitel dolgában ne legyen különbség. Szigorú hiteltörvényt követel, amely ne az adóst pártolja, ne is a hitelezőt, «de pártoljon mindenkit egyenlően». (St. 84.) Lehetővé kell tenni a földbirtokra való bekebelezést, meg kell alkotni a váltójogot, felállítani a váltó-kereskedési törvény-széket, amely gyorsá és biztossá teszi a behajtást: íme a hitel alapvető jogi, intézményes feltételei, amelyeket az 1840-es váltótörvény igyekezett először megvalósítani.

A Stádium azt is megmondja, hogy miért kezdi javaslatait a hitellel. «Ez nem pusztá kedvem szülötte, de annak bizonyos oka van.» «A Hitel lábraelállítását tettem systemám talpkövéül, mert annak *nemléte*, mint a honi tapasztalás mutatja, lehetősebb nemzetiséginket is megsemmisíti; *léte* pedig a lehetősebbeket is előmozdítaná, mint azt viszont a külföld példája bizonyítja; s eképp annak felállításá, minthogy azáltal szinte minden egyes nyerne, a közjóra és haszonra mágusi befolyással lenne.» (St. 41.) De hitelt mindaddig nem állíthatni fel valódi sikerrel, míg nincs eltörölve az ősiség s nem szűnik meg a fiscalitás. A kincstár kárpótlásul a rá visszaháramló birtokok helyett minden vagyónáruháznál illetéket kap. A nem nemesek számára is lehetővé kell tenni a földtulajdon biztos megszerzését. Mindamellet a földbirtok felszabadításában bizonyos óvatosságot ajánl. Fél attól, hogy «ha az ősiség eltöröltetik, s a nemzetiség megóvására egyéb intézkedések nem tételnek, az eladósodott ország idegen kezekre kerül s ha aztán felvirágzik is, nem lesz többé magyar.» (1847. szept. 9.-én a kerületi ülésen mondott beszéd. Beszédék, 558. 1.) Ezért mér-

sékelt formában fenntarthatóknak véli a majorátusokat is. Mert mindennél, a gazdagodásnál, a szabadságnál is nagyobb érték az egész, a magyarság, *a nemzet*.

A földtulajdon régi rendje, az ősiségben és fiscalitásban rejlő kötöttség, amely útját állja a tőke szabad és biztos áramlásának, csak egyik gátja a fejlődésnek. A másik gát a földet megművelő jobbágyok helyzete. A robot, a dézsma, az önkormányzati, a hadi adó és egyéb terhek s végül érdeke képviselésének úgyszólván minden hiánya sorsukat nagyon sivárnak mutatják. Meg kell tehát szüntetni a robotot, fel kell szabadítani a munkát, földhöz kell juttatni a dolgozókat, könnyíteni kell adóterheiken. Emellett szól minden józan számítás. Még a földesurak részéről is a jobbágyság felszabadítása «nem annyira keresztényi tett, mint inkább *jó calculus*». (St. 37.) A szabad ember munkája sokkal eredményesebb, termelékenyebb, mint a robotra kényszerítetté. «Nem azért fedi posvány és díszteleníti sivatag a hazát, mert nincs ember, nincs kéz, hanem azért, mert annyi munka munka foganatlan vész.» (H. 101.) «Egy törvény alatt álló kicsinosult szabad ember egy bizonyos mezőből százat fog kiteremteni, midőn önkény alatt tespedő szolga éppen azon mezőből tán harmincat sem fog kicsikarhatni.» A magántulajdon által fokozott szorgalom az életszínvonal s így a közfogyasztás emeléséhez vezet. «... mily mágusi befolyása van a szorgalomra a birtoki sajátságoknak. Nincs oly akadály, melyen az emberi állhatatosság ne győzne, ha a munkások magokért és övéikért fáradoznak; midőn a legkisebb nehézségek előtt is visszariad a mindig másért izzadó szolga. . . *nem a nép sokasága okozza egy vidék virágzását, hanem a nép mineműsége.*» (St. 108.)

Ha már most a felszabadított nemtelen is bírhat ingatlant, annak birtoklásához «teljes személy és vagyonbeli bátorság» vagyis törvény előtti egyenlőség és megfelelő «törvényes pártvéd», vagyis képviselet kell. Mindebből következik továbbá, hogy az önkormányzati és országgyűlési terheket a nemeseknek is arányosan kell viselniök, továbbá, hogy «A vizek elrendelése, utak készítése és jókarbantartása, valamint a bel vámok mindenkitől egyenlően fizettessenek és az országgyűlés tárgyai legyenek, mert ilyesekhez harmónia és szoros egybehangzás kell». (St. 42.) Másszóval Széchenyi követeli a *közteherviselést*.

Csak így lehetséges «mindenben parlag szint viselő hazánknak kellő instructiója». (A. 30.) Az adóztatás lényeges követelményeként azt kívánja, hogy mértéke helyes, a teherviselő képességgel arányos legyen, és hogy az adózók lássák a fizetett terhek helyes felhasználását, termelékenységét, üdvös voltát. Nem szabad adóztatással gyengíteni a nemzet tőkét és viszont a kiadásoknál, ma úgy mondanók, a pénzügyi etikának kell uralkodnia.

De nemcsak a földbirtokot és a munkát kell felszabadítani, hanem meg kell szüntetni, félre kell vetni, mint káros akadályt azokat az egyéb kötöttségeket is, amelyek a szabad vállalkozói szellemnek és a piaci áralakulásnak útjában állanak. Meg kell szüntetni a céheket, monopóliumokat és a hatósági árszabásokat, lehetővé tenni a versenyt.

Mindezekről az intézkedésektől, jobbágyfelszabadítástól, szabad földbirtoktól, közteherviseléstől, céhek eltörlésétől, a *belső fogyasztás* emelkedése várható, ez pedig előhívja a nagyobb termelés lehetőségét, a nagyobb szorgalmat, mindenki gazdagodását. «A *belső consumtio* bírja a közönséget a lehető legjobb s gazdagabb létre.» (H. 255.) A lakosság életszínvonalának emelkedése a virágzás fő feltétele. «... a serényebb földművelést, nagyobb industriát, virágzó kereskedést, szóval: a jobbanbírást s gazdagabb léteit megelőzi — s ezen talpigazságon áll a földbirtokosnak, ha úgy szabad mondani, kincstára — «Az ország lakosi legnagyobb részének olly körülmények közé helyeztetése, hogy az nemcsak marha-, de még borjúhúst is ehessenek; nemcsak savanyú, de még ugyancsak jó bort is ihassék; nemcsak posztó ruhát viselhessen, de még kárpitot is használhasson — röviden és olly világosan mint lehet: hogy az adófizető nép halkkal azon erkölcsiségre emeltessék s a jobban fáradozó és iparkodó test és észbeli törekedésének azon bizonyos és bátorságos jutalmát is nyerje, mellyek nélkül, akárki mit mond, egy ország sem emelkedhetett ki eddig és egy sem fog kiszabadulni a középszerűség s alacsony állás szomorú köreiből soha.» (H. 254.)

Mai szociálpolitikánk alaptételeként is elfogadhatjuk, amit az ínségesek megsegítési módjáról mond: «... a megörökített alamizsnának és az elszegényülteket úgyszólván készen váró segedelemnek milly gyászos következései vannak, még Britannia-

ban is, ahol a szorgalom iránylag olly nagy, mindenki tudja; úgy hogy hazánkban, hol a szorgalom olly felette csekély, előbb állítani oly intézeteket, mellyek a már köztünk lévő szerencsétlenek számára lennének, mint olyanokat, mellyek által a józan munkásság gerjesztetnék, egyenesen kimondván károsbb, mint hasznos . . .» «Felebarátainkon gyökeresen mi nem segíthetünk máskép, mint azon ingerek és módok által, mellyek őket arra ösztönzik, s lehetőséget is nyújtanak, hogy becsületes s bátor-ságos létöknek ők magok legyenek szerzői!» Egyszóval a szociál-politika alapelve a talpraállítás, a nemzeti munkába való beillesztés. A saját erejéből élő, «földdel megvívó», szorgalmas, szakmájához értő, kiművelt, erkölceiben szabad ember Széchenyi ideálja. Ilyenek nagy száma teszi vagyonossá, szabaddá a nemzetet. Legjobb, legbiztosabb az élet olyan országban, amelyben «mindenki sorstul nyert körei közt szabadon foroghat». (V. 384.) De igazi szabadság nincs megkötés nélkül. A szabadság tulajdonképen társadalmi termék s egyik alapeleme a rend. Szinte későbbi korok kritikájaként hangzanak következő szavai: «Agy velöm világosan mutatja, hogy mostani világban azt, ki semmiben sem akarja megkötni magát, előbb-utóbb mindenben meg fogja kötni az igazságos idők szelleme». (V. 392.)

A független, szabad emberek egyesülése, a concentratio teszi lehetővé egymás tapasztalatainak kicserélését, a helyes vélemények kialakulását s az egységes erőfeszítést. Ezért kell lóverseny, ezért kaszinó, ezért gazdasági egyesületek, kell Pest és Buda egyesítése a nemzet nagy szellemi és gazdasági közép-pontjává. «Mai világban ... már kiki átlátja, hogy *egy magányos ember semmi* s csak egyesületnek van hosszú élete s igazi súlya.» (H. 174.)

Az elmondottakból látjuk, hogy Széchenyi a tőke egészséges mozgásának alapjaként jó hiteljogot, ennek feltételeként a föld, a munka, a verseny szabadságát, továbbá a vállalkozói, kereskedési kedv felébresztését s a társulás, egyesületek előmozdítását kívánta. Ez az a systema, amelytől a szorgalom növekedése s a nemzet vagyonosodása várható. Törekvéseiben apellál társaira, a főnemesekre, hirdeti, hogy a jog és a vagyon kötelességekkel jár. Hirdeti a *példa* termékenyítő hatását. «. . . A földesúrnak az volna többek között kötelessége, hogy

a jobb gazdaság s elevenebb kereskedés józan systemája s ennek elismerése őáltala szívárgana lassan lassan az ország minden lakosiba.» (H. 183.) De bár legmagasabb erkölcsiségen nyugvó felfogása volt a köznek való áldozás kötelességéről, jól tudta, hogy a «nemes ösztön» az emberiségnek csak kisebb, bár magasabb részét sarkalja, az alacsonyabb, bár számosabb rész mozgatója a haszonvágy. Ezt sem kell azonban elítélni, a haszonvágy hatalmas erő: «mert előbb lesz vége nemcsak a magyar honnak, de még csillagunk is visszatér a nagy mindenség keblébe, minekelőtte az embernek melléből ki lenne irtva a benne mélyen fekvő *haszon utáni mindenben diadalmaskodó szomj*, mely közbevetőleg ítéletem szerint, korántsem oly alacsony vágy — ha józan irányt nyerend —, mint azt képzelni szokás». (St. 47.) «Félre azért minden pompás és fényes ajánlással, melly enthusiasmust gerjeszt s feneké nincs, s azért éppen olly sebesen lobban fel, mint a szalmatűz, de tovább se tart: s előre inkább a hidegvérű s józan számlálással, mert gazdálkodásban, kereskedésben csak *haszon* vagy *nyereség reménye* mozdít.» (H. 77.)

Ezek, a haszonvágy, az ebből eredő racionális számítás, a «gondolkodva gazdálkodás», jobb eredményre törekvés, a verseny és az ehhez szükséges egyéni szabadság az új, individuális gazdasági ethosz alapmotívumai. Ámde Széchenyi a gazdaságot mindig csak eszköznek tekintette, amelynek a vagyonosodással, a közerő növelésével, a szellem, az erény, a nemzetiség virágzását kell előmozdítania. Nem szűnik meg hangsúlyozni, hogy mindent elsősorban belső erőnktől, a gondolkodás és a gazdasági ethosz átalakulásától, a jogrendszer reformjától kell várnunk. Ezek a szellemi tényezők vetik meg legmélyebb alapját annak a *termelékenységi politikának*, amelyet az elmaradt ország gazdasági erejének kifejlesztése és fokozása céljából Széchenyi a közlekedés, vízszabályozás, földművelő rendszerek modernizálása, állattenyésztés, iparteremtés terén egyaránt hihetetlen lendülettel megindított és propagált.

Mintthogy úgy vélte, hogy azok a nagy befektetéseket kívánó technikai alkotások, amelyeket valóra akart váltani, megkívánják a bécsi kormánnyal való együttműködést, a közjogi követelések terén mérsékletet ajánlott. Azokban a súlyos vámomokban, amelyekkel a bécsi kormány a magyar külforgalmat terhelte,

és amelyek kétségkívül nagyon károsan hatottak fejlődésünkre, Széchenyi is a nemesség adómentességének ellentétét látta: így akarta Bécs Magyarországon behajtani azt a többletet, amelyet a nemeseket is adóztató Ausztria fizetett. Ezért Széchenyi a hátrányos vámrendszer leépítésének egyik feltételét éppen a nemesség adómentességének megszüntetésében látja. Szkeptikusan viselkedett Kossuthnak az osztrák árut bojkottáló «Védegyletével» szemben is, azt tartva, hogy sem azoknak nincs igazuk, akik csak agrár jellegűket akarják fenntartani, sem azoknak, akik úgy vélik, hogy negatív eszközökkel egyik napról a másikra nagyszabású gyáripari termelést lehet megteremteni. Különben is Széchenyi angol közgazdától nyert iskolázottsága folytán a nemzetközi «munkafelosztás» és áruforgalom kérdésében is a szabadság elvéhez állott közelebb.

Széchenyi nemcsak gazdaságpolitikai főelvként kívánta a tőkegazdaság meghonosítását, hanem az ország fellendítése végett igyekezett és tudott is megfelelő tőkét előteremteni. «Adó és Két garas» címen megjelent cikksorozatában minden földre «telekdj», vagyis földadó kivetését javasolja és ennek a segítségével nagyszabású, 100 millió forintnyi beruházási tervet akar megvalósítani. Ez az alap szolgálna egyfelől elfogadható kamatozású, jelzálogos gazdahitelek nyújtására, másfelől «út, vasút, vízcsatorna, kikötő, vizek általános elrendezése, börtönrendszer, polytechnikumok, nevelési intézetek, országház, határvámok beváltása s számos ilyes» megvalósítására. A tervet azonban nem sikerült az országgyűléssel elfogadtatnia. Ismerve Magyarország akkori tőkeszegénységét, valóban mirákulum, hogy ezerféle kezdeményezéséhez a Lánchídtól a Vaskapuig, a lóversenytől a legkülönbözőbb gazdasági egyesületekig megfelelő összegek teremtődtek elő. Ehhez a kor rohanó technikai forradalma mellett a lángelme önmagát kergető s másokat magával ragadó lobogása kellett.

Széchenyi gazdaságpolitikájának fő pontjai, legalább is abban, a mi régi jogi rendszerünk átalakítását illeti, a 48-as törvényekkel nagyrészt megvalósultak. Mi is bekapcsolódtunk abba a fejlődésbe, amelynek a nagy nyugati államok anyagi felvirágzásukat köszönhetik. Vájjon mit érez ki Széchenyi szavaiból, amelyeket az előbbieken bőven idéztünk, a mai magyar?

Nem egy területen ma bizonyára más kérdésekkel állunk szemben, mint ő és éppen Széchenyi mondta, hogy «az élő embernek nem a múltban, hanem a jelen és jövőben van igazi helye». (V. 222) De gazdaságpolitikai törekvéseinek alaptételei örökérvényűek: vezető elvként áll előttünk is, hogy a gazdaság magasabb szellemi és erkölcsi célok, a nemzet szolgálatában *áll*, hogy szellemi erők, tudás, erény, «jól elrendelt munka» (H. 102.) a nemzeti vagyonosodás talpkövei; hogy emelni kell a nép széles rétegeinek életszínvonalát; földhöz kell juttatni a dolgozókat, talpra állítani és védeni a gyengébbeket, megfelelő helyre vezetni a termékenyítő tőkét, előmozdítani a kereskedést. Igaz és ma is időszerű axióma, amit a jogrendszer, a törvény-szerkezet döntő jelentőségéről, a jól értelmezett, keresztény erkölcsiségen nyugvó szabadságról, mint az alkotó kedv és polgári erény alapjáról, különösen pedig, amit a nemzet vagyoni erejéről, mint nemzetiségünk, művelődésünk és védképességünk legfőbb biztosítékáról mondott: «. . . mert akárki mit ábrándoz, csak a vagyonos nemzet szabadít. (H. 56.)

Minden gazdaságpolitikai tevékenységünkben Széchenyi idealizmusától vezérelve, józanul kell keresnünk a «lehető jót», nem feledve a nagy mementót sem: «Magyarország pillanatai drágák».

Kislégi Nagy Dénes.